

TADEUSZ J. ZIELIŃSKI¹

Seminaria duchowne, seminaria i szkoły teologiczne nierzyskokatolickie w prawie polskim

Non-Roman Catholic Priestly Seminaries, Theological Seminaries and Schools in the Law of Poland

Słowa kluczowe: kształcenie teologiczne, finansowanie instytucji religijnych, mniejszości wyznaniowe, wolność religijna, prawo wyznaniowe

Keywords: theological education, funding of religious organizations, religious minorities, freedom of religion, church–state law

Streszczenie

Dla wielu związków wyznaniowych prowadzenie instytucji edukacyjnych ma kluczowe znaczenie. Pośród nich w przypadku Kościołów chrześcijańskich szczególną rolę pełnią uczelnie kształcące duchownych oraz inne osoby aktywne w realizacji posłannictwa religijnego. Polskie prawo zawiera szerokie gwarancje w tym zakresie dla ogółu wspólnot wyznaniowych, włącznie z Kościołami innymi niż Kościół Katolicki. Prezentowany artykuł skupia się na sytuacji prawnej uczelni prowadzonych przez wspólnoty nierzyskokatolickie. Szeroko omawia zwłaszcza status siedmiu wyższych uczelni kościelnych działających w obrębie Kościołów: prawosławnego, metodystycznego, baptystycznego, adwentystycznego, polskokatolickiego, starokatolickiego mariawitów i zielonoświątkowego.

Abstract:

Running educational institutions is of crucial importance for many religious communities. Among them, in the case of Christian Churches, the institutions that educate clerics and other people active in the implementation

¹ Prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński jest prorektorem Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie oraz kierownikiem Katedry Prawa Oświatowego i Polityki Społecznej Wydziału Pedagogicznego tej uczelni.

of their religious mission play a special role. Polish law contains extensive guarantees in this regard for all religious communities. This also applies to Churches other than the Catholic Church. The presented article focuses on the legal situation of schools of higher education run by non-Roman Catholic religious communities. In particular, it discusses broadly the status of seven priestly seminaries and similar colleges operated within the Churches: Orthodox, Methodist, Baptist, Adventist, Polish Catholic, Old Catholic Mariavite and Pentecostal.

Zwrot ustrojowy dokonany w Polsce na przełomie lat 80. i 90. minionego stulecia przyniósł wszystkim obywatelom i innym mieszkańcom kraju rozszerzenie zakresu wolności sumienia i wyznania. Dotyczyło to także związków wyznaniowych innych niż Kościół Katolicki, a więc podmiotów określanym zwyczajowo przymiotnikiem „nierzyskokatolicki”. Dla tego kręgu wspólnot religijnych zasadniczą, korzystną zmianę sytuacji prawnej wprowadziła ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania². W ślad za nią w odniesieniu do największych i najstarszych nierzyskokatolickich denominacji konfesyjnych uchwalono 11 tzw. partykularnych ustaw wyznaniowych regulujących odrębnie i w zamyśle całościowo ich byt prawny³. Zagadnienia wolności światopoglądowej, w tym religijnej, otrzymały pełne unormowanie w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia

² T.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1153. Ustawa ta dalej jest oznaczana jako „UGWSW”.

³ Mianem „ustawy partykularnej” lub „indywidualnej” w doktrynie prawa wyznaniowego określa się ustawę (inny akt prawny o takiej randze) o stosunku państwa do konkretnego związku wyznaniowego. W chwili obecnej obowiązuje 15 takich ustaw. Dotyczą one następujących podmiotów (w nawiasie podano daty roczne ich uchwalenia): Wschodni Kościół Staroobrzędowy, nie posiadający hierarchji duchownej (1928), Muzułmański Związek Religijny w RP (1936), Karaïmski Związek Religijny w RP (1936), Kościół Katolicki w RP (1989), Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny (1991), Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP (1994), Kościół Ewangelicko-Reformowany w RP (1994), Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w RP (1995), Kościół Chrześcijan Baptystów w RP (1995), Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w RP (1995), Kościół Polskokatolicki w RP (1995), gminy wyznaniowe żydowskie w RP (1997), Kościół Katolicki Mariawitów w RP (1997), Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP (1997), Kościół Zielonoświątkowy w RP (1997). Zob. Stanisiz 2011, 55–58.

1997 r. Wszystkie powyższe akty prawne dotyczą w jakimś stopniu zagadnień nauki, oświaty i wychowania. Stanowią podstawę normatywną dla prezentowanych tutaj rozważań na temat statusu prawnego jednej grupy instytucji kształcenia prowadzonych przez mniejszościowe związki wyznaniowe w Polsce. Podmioty, dalej określane w skrócie jako „seminaria”, są kluczową formą realizowania przez odnośne kościoły i inne związki wyznaniowe przysługującej im wolności religijnej, gdyż umożliwiają przygotowywanie kadr na potrzeby tych wspólnot. W przypadku większości z nich kształcą się tam bowiem duchownych i inne osoby pełniące istotne dla poszczególnych denominacji funkcje, zwłaszcza w zakresie kultu, nauczania, wychowywania i zarządzania. Co do zasady poza zakresem niniejszych rozważań znajdują się uczelnie i inne podmioty Kościoła Katolickiego⁴.

Kategoryzacja instytucji edukacyjnych związków wyznaniowych

Analiza przepisów ustawowych prowadzi do stwierdzenia, iż państwo polskie poręcza szeroką wolność kształcenia w ramach związków wyznaniowych. Zasadnicze znaczenie w tym względzie ma art. 22 UGWSW w brzmieniu:

Art. 22. 1. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo zakładać i prowadzić, według samodzielnie ustalonych programów, szkoły duchowne i seminaria duchowne.

2. W zakresie realizacji programu szkół ogólnokształcących i uzyskiwania świadectw dojrzałości szkoły duchowne wymienione w ust. 1 podlegają nadzorowi ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

3. Tworzenie i prowadzenie przez kościoły i inne związki wyznaniowe szkół wyższych, zasady udzielania im przez państwo pomocy finansowej oraz tryb i zakres uznawania stopni i tytułów naukowych nadawanych w tych szkołach regulują, na wniosek władz kościołów lub innych związków wyznaniowych, odrębne ustawy.

⁴ Dołożono starań, by artykuł prezentował stan prawny na dzień 1 grudnia 2018 r.

4. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo zakładać religijne instytuty naukowe i naukowo-dydaktyczne.

5. Status prawny wydziałów teologicznych na uniwersytetach państwowych regulują odrębne umowy pomiędzy ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego a władzami kościołów lub innych związków wyznaniowych.

Postanowienia powyżej cytowanego przepisu pozwalają na ustalenie, że ustawodawca polski określa istnienie w ramach związków wyznaniowych względnie poza nimi (w wyniku powołania przez te związki): szkół duchownych i seminariów duchownych (ust. 1), szkół wyższych (ust. 3), religijnych instytutów naukowych i naukowo-dydaktycznych (ust. 4)⁵.

Szkoły duchowne i seminaria duchowne cieszą się w szczególności autonomią programową, co jest skorelowane z autonomią w szerszym zakresie (np. w zakresie powoływania na stanowiska kierownicze i dydaktyczne), co wynika z pozycji kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce określonej m.in. w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP. UGWSW nie określa różnic zachodzącymi między szkołami

⁵ Ust. 5 nie dotyczy odrębnych podmiotów, lecz jednostek organizacyjnych w ramach uniwersytetów państwowych (czyli nie np. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II). Dotychczas realizowany był on wyłącznie na potrzeby katolickich wydziałów teologicznych. Istnieją one w następujących uczelniach: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. Katedra Teologii Katolickiej i Katedra Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku nie są wydziałami teologicznymi. Wydział Teologiczny Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie z kolei nie jest jednostką uniwersytetu państwowego, lecz innego typu uczelni państwowej, przez co nie podlega regulacji omawianego ustępu. Warto przy okazji odnotować, że związku z określeniem w konstytucji zamkniętego katalogu źródeł prawa (art. 87 ust. 1), „odrębne umowy pomiędzy ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego a władzami kościołów lub innych związków wyznaniowych” nie mogą już być zawierane. W przypadku zawarcia (dotyczy to także zmian w tych aktach) po wejściu w życie konstytucji są nieważne. Na temat specyfiki sytuacji prawnej ChAT zob. Walencik 2008, 99–117. Katolickich uczelni i wydziałów teologicznych dotyczy publikacja: *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce. Wizja kardynała Karola Wojtyły i jej realizacja*, 2002.

duchownymi i seminariami duchownymi. We wszystkich tych podmiotach można uzyskiwać – jeśli nabędą takie uprawnienia – wykształcenie średnie, ale tylko pod warunkiem spełnienia wymagań ogólnie obowiązującego prawa oświatowego, bo tak trzeba rozumieć obecnie postanowienie o podległości nadzorowi ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania⁶.

W art. 22 ust. 3 UGWSW występuje przewartościowane na przestrzeni ostatnich blisko trzech dekad pojęcie szkoły wyższej. Obecnie, na gruncie podstawowej dla spraw szkolnictwa wyższego ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce⁷ odpowiednikiem tej kategorii jest pojęcie „uczelnia” jako instytucja prowadząca studia wyższe. Należy zatem przyjąć, iż omawiany przepis dotyczy uczelni tworzonych i prowadzonych przez związki wyznaniowe, w których można uzyskać wykształcenie wyższe czyli licencjackie lub magisterskie⁸. Formułuje on wymóg, że wyznaniowa instytucja edukacyjna może otrzymać taki status wyłącznie na podstawie regulacji ustawowej. Zgodnie tym przepisem prowadzenie wyznaniowych szkół wyższych, ich finansowanie ze środków publicznych oraz kwestie związane ze stopniami i tytułami naukowymi nadawanymi w tych szkołach „regulują odrębne ustawy”. Do tego ostatniego pojęcia można przyporządkować zarówno akty ustawowe określające tworzenie uczelni przez ogół podmiotów prawa w Polsce (nie tylko przez związki wyznaniowe i ich osoby prawne)⁹, przepisy wspomnianych już tzw. ustaw partykularnych dotyczące tych materii lub odrębną ustawę o utworzeniu lub o prowadzeniu wyznaniowej szkoły wyższej, w tym regulującą kwestie pomniejszych. Szczególnie wobec okoliczności, że prawodawca wydał wiele odrębnych ustaw regulujących wyłącznie wybrane aspekty bytu

⁶ Zob. art. 20 ust. 4 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 996 z późn. zm.).

⁷ Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 z późn. zm. Dalej jest oznaczana jako „UPSWN”.

⁸ Zob. art. 77 ust. 1 UPSWN.

⁹ Obecnie jest to UPSWN.

utworzonych uprzednio przez związki wyznaniowe szkół realizujących kształcenie prowadzące do uzyskania wyższego wykształcenia (normuje się w nich głównie sprawy finansowania ze środków publicznych)¹⁰, normę z art. 22 ust. 3 UGWSW należy traktować jako dyrektywę regulowania przez państwo każdej materii wyznaniowej szkoły wyższej w akcie ustawowym. Na tym tle zasadne jest twierdzenie, że szkołą wyższą utworzoną przez związek wyznaniowy jest instytucja za taką imiennie uznana przez przepis ustawy. Trzeba przy tym zaznaczyć, że przymiotnik „wyższe” w nazwie placówki edukacyjnej należącej do struktur wspólnoty religijnej nie musi automatycznie oznaczać, że placówka ta jest szkołą wyższą¹¹. By stwierdzić, czy dany podmiot zalicza się do grona takich szkół należy odszukać przepis ustawy potwierdzający posiadanie przez imiennie oznaczoną instytucję statusu szkoły wyższej. Bynajmniej nie jest tak, że wszystkie seminaria (szkoły teologiczne) prowadzone przez nierzymskokatolickie związki wyznaniowe są szkołami wyższymi.

Religijne instytuty naukowe i naukowo-dydaktyczne jako trzecia grupa podmiotów tworzonych przez związki wyznaniowe na podstawie art. 22 UGWSW to podmioty, których cechy nie zostały określone

¹⁰ Przykładem są ustawy: ustawa z dnia 14 czerwca 1991 r. o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa (Dz.U. z 1991 r. Nr 61 poz. 259), ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o finansowaniu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z budżetu państwa (Dz.U. z 1997 r. Nr 103 poz. 650; od 2005 r. akt ten nosi nazwę: ustawa o finansowaniu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie z budżetu państwa), ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie z budżetu państwa (Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 648), ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu z budżetu państwa (Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 649), ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie z budżetu państwa (Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 650).

¹¹ Zob. np. art. 27 Statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła („Statut Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła” 2014, 955). Przepis ten dotyczy „Wyższego Seminarium Duchownego” prowadzonego przez ten związek wyznaniowy. Nie można go jednak uznać za szkołą wyższą.

przez przepisy ustawowe. Z ich nazw rodzajowych można wnioskować, że przedmiotem ich działalności jest aktywność naukowa i dydaktyczna, wszak przy następującym zastrzeżeniu. Nie są to szkoły realizujące kształcenie prowadzące do uzyskania kwalifikacji określonych przez państwo, a więc wykształcenie podstawowe i średnie (podmioty wskazane w art. 22 ust. 1) i wyższe (podmioty wskazane w art. 22 ust. 3), nie są to instytucje nadające stopnie i tytuły naukowe w rozumieniu prawa polskiego (art. 22 ust. 3). Niektóre z nich mogą się jednak stać szkołami wyższymi na mocy identyfikujących ich z imienia norm ustawowych.

Seminaria duchowne, seminaria i szkoły teologiczne w ogólności

Na gruncie przepisów polskiego prawa dotyczącego wolności sumienia i religii „seminarium” to instytucja kształceniowa prowadzona przez kościół lub inny związek wyznaniowy. Przegląd ustawodawstwa dowodzi, że pojęcie to występuje m.in. w zestawieniu z przymiotnikami „duchowne”, „teologiczne”, „wyższe”, „niższe”, „diecezjalne”, „zakonne”. Brak jest podstaw, by twierdzić, że prawo tworzenia i prowadzenia seminariów zastrzeżone jest wyłącznie dla związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej. Wybór członów pełnej nazwy danego seminarium należy do danego związku, z zastrzeżeniem, iż istnieje wątpliwość, czy określenie „wyższe” i „niższe” może być przydane każdemu seminarium. Aczkolwiek – jak już wcześniej zaznaczono – status szkoły wyższej czyli prowadzącej kształcenie zakończone uzyskaniem wyższego wykształcenia przyznawany jest konkretnemu seminarium lub szkole indywidualnym przepisem ustawy, to jednak brak jest regulacji państwowej określających wymogi, jakie musi spełniać seminarium, by opatrywane było nazwą „wyższe”. Zasadny zatem jest postulat, by seminaria określane jako wyższe stawiały kandydatom na ich słuchaczy (studentów, alumnów etc.) warunek posiadania średniego wykształcenia w rozumieniu powszechnie obowiązujących przepisów o szkolnictwie wyższym oraz przepisów prawa oświatowego.

UGWSW nie przesądza, w jakim zakresie seminarium może prowadzić kształcenie¹². Dorozumiane jest kształcenie związane z problematyką religijną. Naturalnym kierunkiem studiów byłaby teologia, przy czym należy zaznaczyć, że formalne prowadzenie tego kierunku jest możliwe wyłącznie w uczelniach w rozumieniu UPSWN, po spełnieniu wymogów określonych w tejże ustawie, względnie w uczelniach określonych w ustawach partykularnych.

Prowadzenie studiów na kierunku teologia nie jest ograniczone do uprawnionych seminariów i innych szkół wskazanych imiennie w ustawach partykularnych oraz do wydziałów teologicznych. Każda uczelnia w rozumieniu UPSWN, publiczna i niepubliczna, po spełnieniu wymogów tej ustawy, może prowadzić takie studia. W przypadku nierzymskokatolickich związków wyznaniowych uczelnią posiadającą uprawnienia dotyczące prowadzenia studiów teologicznych posiada Ewangelikalna Wyższa Szkoła Teologiczna we Wrocławiu¹³ założona przez wspólnotę religijną pn. Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej, wpisaną do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych pod pozycją 160¹⁴. Uczelnia ta nie uznaje sama siebie za seminarium, ani nie posiada uprawnień w zakresie prowadzenia studiów na takiej samej zasadzie co nierzymskokatolickie seminaria duchowne lub teologiczne uregulowane w ustawach partykularnych i posiadające status wyższych szkół teologicznych, o których będzie mowa w dalszych rozważaniach.

¹² Zgodnie z art. 53. Ust 1 UPSWN kształcenie w szkołach wyższych prowadzone jest na studiach „na określonym kierunku, poziomie i profilu”.

¹³ Uczelnia ta powstała na bazie Biblijnego Seminarium Teologicznego we Wrocławiu, będącego osobą prawną Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP. Zob. część II „Wykazu osób prawnych Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej” – załącznik do ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2015 r. poz. 169, dalej określana jako „UKChB”.

¹⁴ Ewangelikalna Wyższa Szkoła Teologiczna we Wrocławiu została wpisana do rejestru uczelni niepublicznych i związków uczelni niepublicznych dnia 19 października 2006 r. Zob. § 20 ust. 2 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej („Statut Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej” 2014, 919).

Skoro uczelnie i wyższe seminaria duchowne prowadzone przez kościoły i inne związki wyznaniowe są wyłączone w kwestiach dotyczących kształcenia spod reżimu UPSWN (art. 8 ust. 1)¹⁵ to podstawy prawnej dla prowadzenia przez nich studiów na kierunku teologia należy poszukiwać w innych przepisach. Są one częścią niektórych ustaw partykularnych. Szczegółowy wywód na ten temat będzie przedmiotem rozważań w kolejnej części niniejszego studium.

Seminaria duchowne, seminaria i szkoły teologiczne nierzymskokatolickie uregulowane w ustawach partykularnych

W ustawach partykularnych dotyczących siedmiu kościołów nierzymskokatolickich znajdują się liczne postanowienia o seminariach duchownych względnie teologicznych i podobnych szkołach. Pośród nich ustawodawca z imienia wskazał „wyższe szkoły teologiczne”. Są to następujące instytucje (w porządku przyjęcia pierwotnych regulacji prawnych):

1. Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie określone w art. 19 ust. 4 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego¹⁶;
2. Wyższe Seminarium Teologiczne imienia Jana Łaskiego w Warszawie określone w art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷;
3. Wyższe Baptystyczne Seminarium Teologiczne w Warszawie określone w art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej¹⁸;

¹⁵ Przy okazji należy odnotować, że wskazana w tym przepisie „umowa między Radą Ministrów a władzami kościoła lub innego związku wyznaniowego stanowi inaczej” dotyczy aktu, który w związku ze wspomnianym wcześniej art. 87 ust. 1 konstytucji nie może mieć mocy prawnej. Zob. Pietrzak (2013, 267).

¹⁶ T.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1726, dalej określana jako „UPAKP”.

¹⁷ T.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1712, dalej określana jako „UKEM”.

¹⁸ T.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 169.

4. Wyższa Szkoła Teologiczno-Humanistyczna im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej¹⁹ określona w art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej²⁰;
5. Wyższe Seminarium Duchowne Kościoła Polskokatolickiego w Warszawie określone w art. 12. ust. 2 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej²¹;
6. Wyższe Seminarium Duchowne Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Płocku określone w art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej²²;
7. Warszawskie Seminarium Teologiczne (obecnie występujące pod nazwą: Wyższa Szkoła Teologiczno-Społeczna w Warszawie) określone w art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej²³.

Oprócz wymienionych z imienia wyższych szkół teologicznych przedstawionych w poprzednim akapicie, pojęcie takich szkół występuje jeszcze w innych przepisach ustawowych dotyczących Kościołów nierzymskokatolickich. Znajduje się ono bowiem także w art. 19 ust. 1

¹⁹ Pierwotna ustawowa nazwa tej uczelni brzmiała: Wyższe Seminarium Duchowne Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej. Została ona zmieniona uchwałą Rady Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w RP, co ogłoszono w obwieszczeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 lipca 2003 r. w sprawie zmiany nazwy Wyższego Seminarium Duchownego Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej (M.P. z 2003 r. nr 38 poz. 563). W treści obwieszczenia występuje oczywisty błąd językowy.

²⁰ T.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1889, dalej określana jako „UKADS”.

²¹ T.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1599, dalej określana jako „UKPK”.

²² T.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 14, dalej określana jako „UKSM”.

²³ T.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 13, dalej określana jako „UKZ”.

UPAKP oraz w art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej²⁴. Ten ostatni przepis brzmi następująco: „Kościółowi przysługuje prawo tworzenia i prowadzenia wyższych szkół teologicznych”. Zarówno przedmiotowe postanowienie z UPAKP, jak i postanowienie z UKEA należy uznać ze kompetencję do kreowania takich szkół bez potrzeby uzyskiwania jakiegokolwiek sankcji państwowej, w tym dodatkowej ustawowej, przy czym instytucje te w przypadku utworzenia w obecnym stanie prawnym nie posiadały by prawa nadawania tytułu zawodowego licencjata, jak to jest w przypadku wyższych szkół teologicznych wymienionych w powyższym siedmioelementowym zbiorze, nie mówiąc już o dalej idących uprawnieniach dotyczących prowadzenia studiów. Wynika to w szczególności z treści UPAKP, gdzie obok generalnej kompetencji tworzenia wyższych szkół teologicznych z art. 19 ust. 1 istnieje *lex specialis* w postaci ust. 4 tegoż artykułu wyraźnie przyznający Prawosławnemu Seminarium Duchownemu w Warszawie uprawnienia licencjackie. Skoro jednej z prawosławnych wyższych szkół teologicznych na mocy wyraźnego przepisu ustawowego przysługuje prawo prowadzenia studiów wyższych, to oznacza to, że wszystkie inne wyższe szkoły teologiczne w ramach tego Kościoła mogą uzyskać przedmiotowe uprawnienie wyłącznie po uchwaleniu przez Sejm nowego przepisu w tej materii. Podobnie należy rozumieć przywołany przepis z UKEA²⁵.

²⁴ T.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 43, dalej określana jako „UKEA”.

²⁵ Szkoły, o których mowa w art. 19 ust. 1 UPAKP i w art. 19 ust. 1 UKEA to inne podmioty, niż szkoły wyższe wskazane w art. 16 ust. 1 UKEM („Kościół ma prawo do zakładania i prowadzenia szkół wyższych. Status prawny tych szkół, a także tryb i zakres uznawania przez Państwo stopni i tytułów nadawanych przez te szkoły regulują umowy między Ministrem Edukacji Narodowej a Radą Kościoła”) i jego odpowiednikami w UKChB, UKADS, UKPK, UKSM i UKZ. Te ostatnie mogą zaistnieć wyłącznie po stworzeniu w wyniku negocjacji państwowo-kościelnych podstawy ustawowej z art. 25 ust. 5 Konstytucji RP. Zob. wcześniejsze uwagi dotyczące nieważności na gruncie ustawy zasadniczej samoistnych krajowych umów zawieranych między organami władzy

Znaczenie kształcenia prowadzonego przez seminaria Kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej zostało uznane jeszcze przed nadaniem któremukolwiek z nich uprawnień licencyjnych²⁶. Znalazło to wyraz w akcie prawnym pt. porozumienie pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 24 października 1994 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej²⁷, w którym w § 4 stwierdzono, że „o posiadaniu przygotowania katechetyczno-pedagogicznego świadczy: dyplom (zaświadczenie) Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, innej uczelni teologicznej, wyższego seminarium duchownego lub seminarium duchownego”²⁸. Analogiczne uznanie zawiera porozumienie z dnia 13 lutego 1995 r. pomiędzy Zarządem Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego oraz Ministrem Edukacji Narodowej w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii²⁹.

Seminaria i szkoły teologiczne Kościołów nierzyskokatolickich regulowanych ustawami partykularnymi począwszy od 1991 r. posiadają zróżnicowany status wzięwszy pod uwagę sprawę osobowości prawnej. Niektóre z nich posiadają osobowość prawną z mocy ustawy (np. art. 6 ust. 1 pkt 6 UPAKP; art. 5 ust. 2 pkt 4 UKChB; art. 4 ust. 3 pkt 4 UKPK; art. 3 ust. 2 pkt 5 UKSM; art. 4 ust. 2 pkt 4 UKZ), inne zaś – jeśli

a związkami wyznaniowymi.

²⁶ Na temat kontekstu prawnego i istoty tych porozumień zob. Mezglewski 2009, 199–200.

²⁷ Dz.Urz. MEN z 1994 r. Nr 5 poz. 30.

²⁸ Akt ten został uchylony i zastąpiony porozumieniem z dnia 4 lipca 2001 r. pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej (Dz. Urz. MEN z 2001 r. Nr 3, poz. 18), który z kolei został uchylony i zastąpiony porozumieniem pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej (Dz. Urz. MEN z 2013 r. poz. 11).

²⁹ Dz. Urz. MEN z 1995 r. Nr 3, poz. 7.

kompetentny organ kościelny przedłoży taki wniosek – mogą ją uzyskać na mocy rozporządzenia ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (np. w trybie art. 7 UKEM; art. 5 UKADS, art. 4 UKKM). Osobowości prawnej z mocy ustawy dla seminariów innych niż określona tam wyższa szkoła teologiczna nie przewiduje UKADS, osobowości prawnej z mocy ustawy dla któregośkolwiek seminarium nie przewiduje UKKM, zaś w UKEM osobowości prawnej z mocy ustawy nie przyznaje się któremukolwiek z seminariów, w tym unormowanej w niej wyższej szkole teologicznej (Wyższe Seminarium Teologiczne imienia Jana Łaskiego w Warszawie)³⁰.

Nierzymskokatolickie seminaria i szkoły teologiczne regulowane w poszczególnych ustawach partykularnych posiadają szereg uprawnień wspólnych³¹. Do nauczycieli w seminariach i w ich odpowiednikach stosuje się prawa i obowiązki ustalone dla nauczycieli, wychowawców i pracowników zatrudnionych w publicznych szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych oraz opiekuńczo-wychowawczych (art. 17 ust. 1 UPAKP³²; art. 14 ust. 2 UKEM; art. 13 ust. 2 UKChB; art. 13 ust. 2 UKADS; art. 11 ust. 2 UKPK; art. 11 ust. 2 UKKM; art. 11 ust. 2 UKSM; art. 14 ust. 2 UKZ). Alumnom (studentom) seminariów i ich odpowiedników przysługują ulgi w opłatach za przejazdy środkami publicznego transportu zbiorowego na równi ze studentami uczelni publicznych (18 ust. 1 UPAKP; art. 16 ust. 2 UKEM; art. 13 ust. 3 UKChB; art. 13 ust. 3 UKADS; art. 11 ust. 3 UKPK; art. 11 ust. 3 UKKM;

³⁰ Trzeba zatem przyjąć, że wobec braku stosownego rozporządzenia wydane go przez właściwego ministra, wyższa szkoła teologiczna prowadzona przez Kościół Ewangelicko-Methodystyczny nadal nie posiada osobowości prawnej. Dokumenty poświadczające uzyskane w niej wykształcenie powinny zatem być wydawane przez osobę prawną, w ramach której uczelnia ta się znajduje, czyli w ramach Kościoła jako całości.

³¹ Pomijamy tu uprawnienia, które w okresie obowiązywania omawianych ustaw stały się bezprzedmiotowe, np. dotyczące zasadniczej służby wojskowej i postępowania w przedmiocie nieodpłatnego przekazania na rzecz Kościołów nieruchomości.

³² W tej ustawie występuje zawężenie przedmiotowego uprawnienia do „świeckich nauczycieli”.

art. 11 ust. 3 UKSM; art. 14 ust. 3 UKZ). Alumni (studenci) wskazanych z imienia wyższych szkół teologicznych w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny przeznaczani są stosownie do potrzeb sił zbrojnych do służby sanitarnej lub służby w obronie cywilnej (art. 25 ust. 3 UPAKP; art. 17 ust. 1 UKEM³³; art. 16 ust. 1 UKChB; art. 16 ust. 1 UKADS; art. 14 ust. 1 UKPK; art. 13 ust. 1 pkt 2 UKKM; art. 14 pkt 1 UKSM; art. 17 ust. 1 UKZ). Internaty przy seminariach duchownych są zwolnione od podatku od nieruchomości (art. 40 ust. 5 UPAKP art. 29 ust. 3 pkt 2 UKEM; art. 33 ust. 3 pkt 2 UKChB; art. 28 ust. 3 pkt 2 UKADS; art. 27 ust. 3 pkt 2 UKPK; art. 26 ust. 3 pkt 2 UKSM; art. 29 ust. 3 pkt 2 UKZ).

Na mocy art. 103 i art. 139 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce³⁴ alumni (studenci) wszystkich nierzymskokatolickich seminariów i podobnych szkół zostali objęci przepisami ustawy z dnia 8 września 2006 r. o finansowym wsparciu rodzin i innych osób w nabywaniu własnego mieszkania³⁵ oraz ustawy z dnia 27 września 2013 r. o pomocy państwa w nabyciu pierwszego mieszkania przez młodych ludzi³⁶.

Art. 345 UPSWN w sprawie wykazu osób ubiegających się o stopień doktora nakłada obowiązek zamieszczania w tym wykazie danych przez „rektorów uczelni prowadzonych przez kościoły i inne związki wyznaniowe”, a więc nie tylko tych uczelni wyznaniowych, które otrzymują finansowanie z budżetu państwa³⁷. Obecnie żadna uczelnia prowadzona przez nierzymskokatolickie związki wyznaniowe nie posiada uprawnień

³³ W tym przypadku uprawnienie przysługuje wszystkim studentom teologii, nie tylko odbywającym kształcenie w seminariach i w ich odpowiednikach. Takie samo rozwiązanie przyjęto w kolejnych ustawach partykularnych dotyczących Kościołów nierzymskokatolickich uchwalonych w latach 1995–1997.

³⁴ Dz.U. z 2018 r. poz. 1669, z 2019 r. poz. 39. Dalej określana jako „UPWU”.

³⁵ Dz.U. z 2017 r. poz. 1407.

³⁶ Dz.U. z 2018 r. poz. 604.

³⁷ Rektorzy ci uzyskali prawo wglądu do tego wykazu, lecz w zakresie danych dotyczących osób ubiegających się o stopień doktora w kierowanych przez tych rektorów uczelniach.

do nadawania stopnia doktora, lecz jeśli je uzyska automatycznie objęta zostanie omawianym obowiązkiem. Rektorzy uczelni wyznaniowych nie otrzymujących finansowania z budżetu państwa mają także obowiązek wprowadzania do określonej w art. 348 tej samej ustawy bazy dokumentów w postępowaniach awansowych danych osób ubiegających się w tych uczelniach o stopień doktora i doktora habilitowanego.

Jak już stwierdzono, w przypadku seminariów i szkół teologicznych działających na podstawie przepisów UGWSW, także w przypadku tego rodzaju instytucji działających na podstawie ustaw partykularnych, brak jest państwowych regulacji ustawowych określających kryteria zaliczenia danej jednostki organizacyjnej do kategorii seminariów i szkół teologicznych. Należy zatem przyjąć, iż o kwalifikacji takiej decyduje kompetentna władza związku wyznaniowego, która powinna przyjąć własne przepisy w tym zakresie.

Z analizy ustaw partykularnych wynika, że pośród ogółu seminariów i szkół duchownych lub teologicznych tam przewidzianych niektóre, imiennie wskazane, posiadają status wyższych szkół teologicznych (dalej: WST). Status ten określony jest w przepisach ustaw partykularnych wskazanych w przedstawionym wyżej siedmioelementowym katalogu. Każdy z tych przepisów ma bardzo podobnie brzmienie – różnią się one między sobą nazwą uczelni oraz nazwą nadawanego przez nie tytułu zawodowego licencjata. W UKSM przedstawia się on następująco: „Wyższe Seminarium Duchowne Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Płocku jest wyższą szkołą teologiczną uprawnioną do nadawania absolwentom tytułu zawodowego licencjata teologii mariawickiej. Tytuł ten jest równoważny z tytułem zawodowym licencjata nadawanym przez państwowe szkoły wyższe” (art. 12 ust. 2). Nazwa wyższej szkoły teologicznej nie musi przesądzać jej statusu jako uczelni wyższej. Niektóre z nich noszą bowiem nazwy nie wskazujące na taki charakter. Ustawodawca przyznał ten status podmiotom, które nie zaznaczają tej pozycji w swych urzędowych nazwach: Prawosławnemu Seminarium Duchownemu w Warszawie i Warszawskiemu Seminarium Teologicznemu Kościoła

Zielonościwkowego (już zaznaczaliśmy, że w tym ostatnim przypadku obecnie stosowana jest nazwa „Wyższa Szkoła Teologiczno-Spoleczna w Warszawie”). Stwierdzenie pozycji wyższej szkoły teologicznej w odnośnych przepisach jest dwojakie: po pierwsze poprzez wyrażone stwierdzenie, że dany podmiot „jest wyższą szkołą teologiczną”, po drugie, że posiada on uprawnienie „do nadawania absolwentom tytułu zawodowego licencjata teologii”, który „jest równoważny z tytułem zawodowym licencjata nadawanym przez państwowe szkoły wyższe”. Choć aktualnie obowiązujące przepisy prawa o szkolnictwie wyższym zasadniczo odeszły od określania szkół prowadzących studia w tym szkolnictwie mianem „szkół wyższych” (podstawowym określeniem jest rzeczownik „uczelnia”), to jednak w niektórych przepisach zachowano to nazewnictwo³⁸. Nie ulega zatem kwestii, że tytuły zawodowe licencjata nadawane przez WST są równoważne z odnośnymi tytułami nadawanymi przez uczelnie państwowe określone w UPSWN.

Uprawnienia licencjackie nadane zostały WST z dniem wejścia w życie ustaw partykularnych dotyczących stosunku państwa do prowadzących je Kościołów, z wyjątkiem Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie. W 1995 r. uzyskały je uczelnie prowadzone przez cztery Kościoły (metodystyczny, baptystyczny, adwentystyczny i polskokatolicki), w 1997 r. przez dwa Kościoły (starokatolicki mariawitów i zielonościwkowy). Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie nabyło je z dniem wejścia w życie art. 3 ust. 2b ustawy z dnia 26 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o zmianie niektórych ustaw³⁹, co nastąpiło w 1998 r., ze względu na kontrolę tej ustawy przez Trybunał Konstytucyjny.

W przepisach państwowych brak jest regulacji określających wymagania dotyczące wszystkich czynników decydujących o jakości kształcenia w WST. W szczególności nie istnieją unormowania w sprawie liczby

³⁸ Zob. np. art. 6, 7, 16 UPWU.

³⁹ Dz.U. z 1998 r. Nr 59 poz. 375.

i kwalifikacji osób prowadzących zajęcia w tych instytucjach, wymiaru czasowego zajęć, przedmiotów realizowanych przez osoby odbywające tam studia (studentów, alumnów, słuchaczy etc.) oraz kryteriów przyjęć na studia. Nie określono kryteriów ewaluacji, która obecnie na gruncie UPSWN jest niezbędnym elementem funkcjonowania uczelni w systemie szkolnictwa wyższego. Z tego stanu rzeczy wynika, że ustawodawca zdecydował się na przyznanie siedmiu wyższym szkołom teologicznym Kościołów nierzymskokatolickich w Polsce przywileju nadawania tytułu zawodowego licencjata teologii nie wiążąc tego ze szczegółowymi obowiązkami natury programowej (o odmienności sytuacji Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie w tym zakresie będzie jeszcze mowa)⁴⁰. Umożliwił jednak absolwentom WST w szczególności dostęp do państwowego systemu szkolnictwa wyższego, obejmującego uczelnie publiczne i niepubliczne, zwłaszcza w celu uzyskiwania tytułów zawodowych magistra.

Powód nie objęcia wyższych szkół teologicznych rygorami wiążącymi podmioty znajdujące się w tym systemie może być tylko przedmiotem domysłów. Być może ustawodawca zakładał, że Kościoły jako podmioty prowadzące WST we własnym zakresie ustalą adekwatny standard kształcenia, nie odbiegający znacząco od poziomu edukacji oferowanej w systemie państwowym? Być może ulgi względem tych podmiotów uzasadniał potencjalnie niewielką liczbą absolwentów omawianych uczelni, a przez to nikłą ich obecnością w pozawyznaniowym systemie szkolnictwa wyższego? Obie wymienione okoliczności faktycznie zachodzą. Przynajmniej w przypadku niektórych WST można stwierdzić, że ustalając podstawowe parametry swojej działalności kształceniowej starały się one kierować standardami przyjętymi dla analogicznych uczelni w systemie państwowym. Punktem odniesienia stały się początkowo

⁴⁰ Artur Mezglewski mając na względzie regulacje dotyczące wyższych szkół teologicznych zawarte w UPAKP, UKEM, UKChB, UKADS, UKPK, UKSM i UKZ trafnie stwierdza: „Przepisy, te mają charakter przywilejów nadanych przez państwo poszczególnym związkom wyznaniowym” (Mezglewski 2016, 249).

normy określone w następujących aktach prawnych: rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 r. w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia (w szczególności załącznik nr 60)⁴¹, a następnie rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (w szczególności załącznik nr 105)⁴².

Na tle powyższych ustaleń należy stwierdzić, że WST cieszą się w szczególności prawem swobodnego kształtowania realizowanych przez nie programów studiów. Dotyczy to przede wszystkim aspektu konfesyjnego (tożsamość wyznaniowa) prowadzonych zajęć. Element konfesyjny uzewnętrzniony został w nazwie nadawanych w tych uczelniach tytułów zawodowych licencjata. W odnośnych ustawach zostały one określone następująco. UPAKP: licencjat teologii prawosławnej; UKEM: licencjat teologii metodystycznej; UKChB: licencjat teologii baptystycznej; UKADS: licencjat teologii adwentystycznej; UKPK: licencjat teologii starokatolickiej; UKSM: licencjat teologii mariawickiej; UKZ: licencjat teologii. Jak widać, jedynie w przypadku wyższej szkoły teologicznej Kościoła Zielonoświątkowego, nadawany tam tytuł licencjata nie zawiera dookreślenia konfesyjnego. Nie należy jednak przyjmować, że którykolwiek tytuł zawodowy nadawany w wyższych szkołach teologicznych określonych przez wymienione ustawy partykularne ma w sensie merytorycznym zakres szerszy lub węższy. Wszystkie one posiadają identyczną wagę przy uwzględnianiu ich statusu jako tytułu do przyjęcia na studia uzupełniające magisterskie tudzież na odpowiednie fazy kształcenia w ramach jednolitych studiów magisterskich.

⁴¹ Dz.U. z 2002 r. Nr 116, poz. 1004.

⁴² Dz.U. z 2007 r. Nr 164, poz. 1166.

Obserwacja losów absolwentów wyższych szkół teologicznych Kościołów nierzymskokatolickich w Polsce dowodzi, że na gruncie praktyki administracyjnej uczelni działających w oparciu o przepisy o szkolnictwie wyższym, tytuły zawodowe nadawane przez te szkoły były dotychczas w pełni respektowane w toku rekrutacji na dalsze studia. Dotyczy to różnych uczelni, w tym uniwersytetów i politechnik. Wydaje się jednak, że największy odsetek osób legitymujących się tymi tytułami przyjęła na prowadzone przez siebie studia Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, jako uczelnia ściśle związana ze środowiskiem wspomnianych Kościołów i oferująca zwłaszcza studia na kierunku teologia w specjalnościach obejmujących podstawowe tradycje konfesyjne chrześcijaństwa.

Wyższą szkołą teologiczną określoną w ustawie partykularnej, która doczekała się najbardziej szczegółowej regulacji państwowej jest Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie⁴³. Wynika to z faktu objęcia tej uczelni finansowaniem ze środków publicznych⁴⁴. Podstawą prawną jest ustawa z dnia 13 maja 2011 r. o finansowaniu Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie z budżetu państwa⁴⁵. Ten składający się z trzech zdań akt prawny (wliczając w to jego tytuł i pomijając oznaczenia artykułów) głosi, że przedmiotowa instytucja począwszy od roku 2011 otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu

⁴³ Dalej też oznaczane jako „PSD”.

⁴⁴ Był to pierwszy i jak dotąd jedyny przypadek objęcia finansowaniem z budżetu państwa uczelni prowadzonej przez Kościół nierzymskokatolicki. Kwestia konstytucyjności finansowania podmiotów wyznaniowych ze środków publicznych stanowiła przedmiot wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. K 55/07. Trybunał stwierdził wówczas zgodność z konstytucją ustaw o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu oraz Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie. W literaturze orzeczenie to uznaje się za oczywiście sprzeczne z ustawą zasadniczą: Brzozowski (2011, 102–103). Na temat finansowania przez państwo uczelni wyznaniowych zob. Zieliński (2012, 123–159). W sprawie wymienionego wyroku oraz trybu uchwalenia ustawy o PSD krytycznie: Walencik (2013, 45–46, 50–51).

⁴⁵ Dz.U. z 2011 r. Nr 144, poz. 849.

państwa na zasadach dotyczących uczelni publicznych, z wyłączeniem finansowania inwestycji budowlanych. Jest to zatem rozwiązanie wzorowane na pierwotnej wersji wspomnianej już ustawy z dnia 14 czerwca 1991 r. o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa (przed zmianami z 2008 r.)⁴⁶. Obecnie tę samą skalę finansowania ze środków publicznych co PSD posiadają następujące uczelnie katolickie: Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu oraz Akademia „Ignatianum” w Krakowie (nazwa tej krakowskiej uczelni przyjęta w 2011 r.). Proces legislacyjny dotyczący ustawy z 2011 r. o finansowaniu warszawskiego Prawosławnego Seminarium Duchownego zasługuje na szczególną uwagę zważywszy na okoliczność, iż jest on pierwszym przypadkiem zastosowania trybu z art. 25 ust. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, wymagającego uchwalenia ustawy dotyczącej stosunków między państwem a związkiem wyznaniowym na podstawie umowy uprzednio zawartej przez Radę Ministrów z przedstawicielami tegoż związku⁴⁷.

W związku z otrzymaniem przez Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie finansowania z budżetu państwa na uczelnię tę nałożono na mocy UPSWN wiele obowiązków. Powinności określone w art. 343

⁴⁶ W przypadku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie nowelizacje ich podstawowych ustaw dokonały rozszerzenia skali finansowania tych podmiotów z budżetu państwa do zakresu właściwego uczelniom publicznym (każda z wymienionych uczelni kościelnych czyli prywatnych „otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych”). Na marginesie warto odnotować, że przy rozważaniach statusu uczelni katolickich w Polsce godne uwagi są stwierdzenia zawarte w dwóch uchwałach parlamentarnych podjętych z okazji 100-lecia KUL: uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2017 r. o ustanowieniu roku 2018 Rokiem 100-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (M.P. z 2017 r. poz. 1186); uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 grudnia 2018 r. w sprawie uczczenia 100. rocznicy powstania Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (M.P. z 2018 r. poz. 1217). Uchwała sejmowa trafnie nazywa KUL „katolickim, prywatnym uniwersytetem”.

⁴⁷ Zob. Borecki 2012a, 229-231; Borecki, 2012b, 233-240; Zieliński, 2013, 313-336; Zieliński, 2014, 480-487.

nie ograniczają się do raportowania w systemie informatycznym POL-on wielu danych o działalności tegoż seminarium. W szczególności ma ono przedstawiać program studiów oraz wykaz nauczycieli akademickich i innych osób prowadzących tam zajęcia. Szczególne zadania w tym zakresie ciążyą zgodnie z art. 343 ust. 2 pkt 5 UPSWN. Art. 344 tej samej ustawy nakłada na rektora PSD obowiązek prowadzenia zawierającego wiele szczegółowych danych wykazu studentów. Rektor ów uzyskał prawo dostępu do tego wykazu. W przypadku przyznania finansowania z budżetu państwa innym uczelniom prowadzonym przez związki wyznaniowe, obowiązki ciężące obecnie na PSD obejmą również i te podmioty. Do chwili obecnej nie odnotowano przypadku stosowania prawa antydyskryminacyjnego w kontekście okoliczności finansowania seminarium ze środków publicznych.

Na mocy art. 350 UPSWN rektorzy uczelni prowadzonych przez kościoły i inny związek wyznaniowy otrzymujących subwencje, dotacje i inne środki z budżetu państwa mają obowiązek wprowadzania do bazy dokumentów planistyczno-sprawozdawczych w ramach Systemu POL-on planów rzeczowo-finansowych, sprawozdań z wykonania planów rzeczowo-finansowych, sprawozdań i raportów z wykorzystania środków finansowych, o których mowa w art. 365 UPSWN oraz rocznych sprawozdań finansowych zbadanych przez firmę audytorską. Obecnie w kręgu Kościołów nierzymskokatolickich obowiązek ten dotyczy PSD. Rektorom omawianych uczelni służy prawo dostępu do tej bazy w zakresie dotyczącym kierowanej przezeń instytucji.

Podsumowanie

Seminaria duchowne względnie teologiczne oraz podobne uczelnie odgrywają kluczową rolę w życiu kościołów i innych związków wyznaniowych. W okresie Polski Ludowej były one poddane „kagańcowej” regulacji prawnej, gdyż dyktatura komunistyczna starała się ograniczać swobodę działalności instytucji kształceniowych oferujących perspektywę widzenia świata odmienną od ideologii oficjalnej. Ustawa

o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r. stała się dla wspólnot religijnych poza Kościołem Katolickim podstawą pełnych swobód w zakresie edukacji duchowieństwa i innych kadr. Odtąd każdy związek wyznaniowy podlegający tej regulacji prawnej mógł bez ingerencji władzy publicznej ustanawiać jednostki organizacyjne zajmujące się tego rodzaju działalnością, określać zasady ich funkcjonowania, wszakże bez możliwości przyznawania kwalifikacji uznawanych w państwowym systemie szkolnictwa wyższego. Uprawnienia do nadawania tytułów zawodowych i stopni naukowych (tytułu naukowego) w zakresie teologii, a przecież ta dyscyplina jest szczególnym przedmiotem zainteresowania kościołów i innych zrzeszeń religijnych, posiadały wyłącznie państwowe instytucje akademickie, a w przypadku Kościoła Katolickiego dodatkowo uczelnie objęte stosownymi umowami państwowo-kościelnymi.

Przełom w omawianej kwestii przyniosły ustawy dotyczące czterech Kościołów mniejszościowych (metodystycznego, baptystycznego, adwentystycznego i polskokatolickiego) z 1995 r., w których wskazanym z nazwy instytucjom edukacyjnym przyznano prawo nadawania absolwentom tytułu zawodowego licencjata teologii, równoważnego z tytułem zawodowym licencjata nadawanym przez państwowe szkoły wyższe. Do roku 1998 takie samo uprawnienie przyznano trzem kolejnym Kościołom (starokatolickiemu mariawitów, zielonoświątkowemu i prawosławnemu). Obecnie siedem seminariów i szkół duchownych, i teologicznych prowadzonych przez wskazane Kościoły legitymuje się prawem nadawania tytułu zawodowego licencjata teologii. Ustawodawca nazwał je wyższymi szkołami teologicznymi.

Wyższe szkoły teologiczne siedmiu Kościołów nierzymskokatolickich nie podlegają przepisom powszechnie obowiązującym jednostki szkolnictwa wyższego, co oznacza, że są one zwolnione z określonych tam rygorów dotyczących warunków tworzenia i prowadzenia studiów oraz działalności naukowej. Jednakże nadawane przez nie tytuły zawodowe licencjata teologii stanowią potwierdzenie uzyskania wyższego wykształcenia I stopnia i są uznawane za odpowiednie w procesie

rekrutacji na studia w uczelniach w Polsce oraz państwach uznających kwalifikacje uzyskiwane w naszym kraju. WST stanowią podgrupę ogółu seminariów i szkół duchownych i teologicznych w ramach nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce, wespół z nimi posiadają szereg uprawnień, lecz różnią się od nich statusem w omówionym wyżej aspekcie oferowania wyższego wykształcenia. Szczególny status pośród WST posiada Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie, które na mocy odrębnej ustawy uzyskało w pewnym zakresie finansowanie z budżetu państwa. Przepisy dotyczące WST w żaden sposób nie ograniczyły swobody tworzenia i prowadzenia w ramach związków wyznaniowych innych instytucji kształceniowych, w tym wyższych seminariów duchownych nie posiadających uprawnień do prowadzenia studiów wyższych.

Bibliografia

1. Akty prawne

1.1. Państwowe

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1153.

Ustawa z dnia 14 czerwca 1991 r. o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa, Dz.U. z 1991 r. Nr 61 poz. 259.

Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Dz.U. z 2014 r. poz. 1726.

Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2015 r. poz. 43.

Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2014 r. poz. 1712.

- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2015 r. poz. 169.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2014 r. poz. 1889.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2014 r. poz. 1599.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2015 r. poz. 14.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2015 r. poz. 13.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o finansowaniu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z budżetu państwa, Dz.U. z 1997 r. Nr 103 poz. 650.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o zmianie niektórych ustaw, Dz.U. z 1998 r. Nr 59 poz. 375.
- Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie z budżetu państwa, Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 648.
- Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu z budżetu państwa, Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 649.
- Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie z budżetu państwa, Dz.U. z 2006 r. Nr 94 poz. 650.
- Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o finansowym wsparciu rodzin i innych osób w nabywaniu własnego mieszkania, Dz.U. z 2017 r. poz. 1407.

- Ustawa z dnia 13 maja 2011 r. o finansowaniu Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie z budżetu państwa, Dz.U. z 2011 r. Nr 144, poz. 849.
- Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o pomocy państwa w nabyciu pierwszego mieszkania przez młodych ludzi, Dz.U. z 2013 r. poz. 604.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz. U. z 2016 r. poz. 996 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. z 2018 r. poz. 1669.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 z późn. zm.
- Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2017 r. o ustanowieniu roku 2018 Rokiem 100-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, M.P. z 2017 r. poz. 1186.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 grudnia 2018 r. w sprawie uczczenia 100. rocznicy powstania Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, M.P. z 2018 r. poz. 1217.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 r. w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia, Dz.U. z 2002 r. Nr 116, poz. 1004.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki, Dz.U. z 2007 r. Nr 164, poz. 1166.
- Porozumienie pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 24 października 1994 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej, Dz.Ur. MEN z 1994 r. Nr 5 poz. 30.
- Porozumienie z dnia 13 lutego 1995 r. pomiędzy Zarządem Kościoła

Adwentystów Dnia Siódmego oraz Ministrem Edukacji Narodowej w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN. z 1995 r. Nr 3, poz. 7.

Porozumienie z dnia 4 lipca 2001 r. pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej, Dz. Urz. MEN z 2001 r. Nr 3, poz. 18.

Porozumienie pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej, Dz. Urz. MEN z 2013 r. poz. 11.

Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 lipca 2003 r. w sprawie zmiany nazwy Wyższego Seminarium Duchownego Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej, M.P. z 2003 r. Nr 38 poz. 563.

1.2. Kościelne

„Statut Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła.” 2014. W *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe)*, red. Ryszard Brożyniak, Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, 941-959. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

„Statut Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej.” 2014. W *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe)*, red. Ryszard Brożyniak, Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska. 915-924. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

2. Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. K 55/07.

3. Literatura

- Borecki, Paweł. 2012a. „Opinia prawna w sprawie zgodności projektu ustawy o finansowaniu Prawosławnego Seminarium Duchownego z budżetu państwa z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych (art. 25 ust. 1 Konstytucji RP).” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 4: 233–240.
- Borecki, Paweł. 2012b. „Uwagi w sprawie umowy z dnia 6 kwietnia 2011 r. między Radą Ministrów a Polskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 4: 229–231.
- Brzozowski, Wojciech. 2011. *Bezstronność światopoglądowa władz publicznych w Konstytucji RP*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Brzozowski, Wojciech. 2018. „Wolność myśli, sumienia i religii.” W Wojciech Brzozowski, Adam Krzywoń, Marcin Wiącek. *Prawa człowieka*, 193–216. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Duda, Michalina. 2012. „Zasady finansowania uczelni kościelnych z budżetu państwa.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 15: 29–52.
- Mezglewski, Artur. 2009. *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mezglewski, Artur. 2016. „Wyznaniowe szkoły wyższe a publiczny system kształcenia.” W *Polityka wyznaniowa a prawo III Rzeczypospolitej*, red. Michał Skwarzyński, Piotr Steczkowski. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe)*. 2014. Red. Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, Ryszard Brożyniak. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Pietrzak, Michał. 2013. *Prawo wyznaniowe*, wyd. 5, Warszawa: LexisNexis.
- Sobczak, Witold. 2012. „Finansowanie szkół wyznaniowych ze środków publicznych w Polsce.” W *Prawne granice wolności sumienia i wyznania*, red. Roman Wieruszewski, Mirosław Wyrzykowski, Lena Kondratiewa-Bryzik, 179-196. Warszawa: Wolters-Kluwer.

- Sobczyk, Paweł. 2013. *Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr.
- Stanisz, Piotr. 2011. „Źródła prawa wyznaniowego Rzeczypospolitej Polskiej.” W Artur Mezglewski, Henryk Misztal, Piotr Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, wyd. 3, 55–58. Warszawa: C.H. Beck.
- Walencik, Dariusz. 2008. „Status prawny Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 11: 99–117.
- Walencik, Dariusz. 2013. „Formalnoprawne uwarunkowania stanowienia regulacji dotyczących finansowania związków wyznaniowych w Rzeczypospolitej Polskiej.” W *Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych*, red. Paweł Sobczyk, Krzysztof Warchałowski, 33–55. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr.
- Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce. Wizja kardynała Karola Wojtyły i jej realizacja*. 2002. Red. Jędrzej Majka. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej.
- Zieliński, Tadeusz J. 2012. „Finansowanie szkolnictwa wyznaniowego ze środków publicznych w Polsce w aspekcie prawnym.” W *Finansowanie związków wyznaniowych w krajach niemieckojęzycznych i w Polsce / Die Finanzierung der Religionsgemeinschaften in den deutschsprachigen Ländern und in Polen*, red. Dariusz Walencik, Marcin Worbs, 123-159. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Zieliński, Tadeusz J., 2013. „Implikacje art. 25 ust. 5 Konstytucji RP dla procedury parlamentarnej.” W *Układowe formy regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (art. 25 ust. 4–5 Konstytucji RP)*, red. Piotr Stanisz, Marta Ordon, 313-336. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Zieliński, Tadeusz J. 2014. „Umowa wyznaniowa.” W *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. Artur Mezglewski, 480-487. Warszawa: C.H. Beck.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LX

Zeszyt 4

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2018

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Skład komputerowy – Łukasz Troc

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.
All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Nakład: 100 egz., objętość ark. wyd.: 12,4

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10,
15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

In Memoriam. Ks. prof. dr hab. Marian Bendza..... 425

ARTYKUŁY

JAKUB ŚLAWIK, *Obcy w tekstach narracyjnych Biblii Hebrajskiej* 427

DOROTEUSZ SAWICKI, *Zarys dziejów Gruzińskiego Kościoła Prawosławnego i Apostolskiego* 461

METROPOLITA SAWA (MICHAŁ HRYCUNIAK),
Święty Duch – piękno, nadzieja..... 491

BORYS PRZEDPELSKI, *Eschatologia w pismach biskupa Franciszka Hodura* 515

ARTUR ALEKSIEJUK, *Zapłodnienie pozaustrojowe w dyskursie teologiczno-bioetycznym Kościołów chrześcijańskich w Słowacji* 567

DARIUSZ KAZIMIEROWICZ, *Donacja i transplantacja narządów z prawosławnego punktu widzenia* 603

TADEUSZ J. ZIELIŃSKI, *Seminaria duchowne, seminaria i szkoły teologiczne nierzymskokatolickie w prawie polskim* 627

MATERIAŁY

BOGUSŁAW MILERSKI, *Wyobrazona wspólnota, czyli o znaczeniu dobra wspólnego i szczególnej misji Akademii* 655

KRONIKA

Wykopaliska w Jerozolimie (ANDRZEJ KLUCZYŃSKI) 661

40-lecie partnerstwa Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej i Wydziału Teologii Ewangelickiej Reńskiego Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma w Bonn (JERZY SOJKA)..... 665

Inauguracja roku akademickiego 2018/2019 oraz oddanie do użytku i poświęcenie nowego gmachu Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie (JERZY BETLEJKO)..... 669

Konferencja „Ks. bp Juliusz Bursche w 100-lecie niepodległej Rzeczpospolitej” (JERZY SOJKA) 675

Uhonorowanie prof. Michała Pietrzaka Medalem za Zasługi dla ChAT (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI)..... 677

Wykaz autorów	681
Recenzenci „Rocznika Teologicznego” w roku 2018.....	682

Contents

In Memoriam. Ks. prof. dr hab. Marian Bendza..... 425

ARTICLES

JAKUB ŚLAWIK, *The Foreigner in Hebrew Bible Narratives* 427

DOROTEUSZ SAWICKI, *An Outline of the History
of the Georgian Apostolic Autocephalous Orthodox Church*..... 461

METROPOLITA SAWA (MICHAŁ HRYCUNIAK), *The Holy Spirit
– beauty and hope* 491

BORYS PRZEDPELSKI, *Eschatology in the Works
of Bishop Franciszek Hodur*..... 515

ARTUR ALEKSIEJUK, *In vitro fertilization in the theological
and bioethical discourse of the Christian Churches in Slovakia* 567

DARIUSZ KAZIMIEROWICZ, *Organ Donation and Transplantation
from the Orthodox Point of View*..... 603

TADEUSZ J. ZIELIŃSKI, *Non-Roman Catholic Priestly Seminaries,
Theological Seminaries and Schools in the Law of Poland* 627

MATERIALS

BOGUSŁAW MILERSKI, *Imagined community, that is about the importance
of the common good and the special mission of the Academy* 655

CHRONICLE

Excavations in Jerusalem (ANDRZEJ KLUCZYŃSKI)..... 661

*40th anniversary of the partnership of the Christian Theological Academy
and the Faculty of the Evangelical Theology of the University of Bonn*
(JERZY SOJKA)..... 665

*Inauguration of the academic year 2018/2019 and opening and blessing
of the new building of the Christian Theological Academy in Warsaw*
(JERZY BETLEJKO)..... 669

*The conference “Bishop Juliusz Bursche on the 100th anniversary of the
independent Poland”* (JERZY SOJKA) 675

*Honoring prof. Michał Pietrzak with the Medal for Merits for the Christian
Theological Academy* (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI)..... 677

List of authors	681
List of reviewers of "Theological Yearbook" in 2018	682

Wykaz autorów

Jakub Sławik, jakubsla@wp.eu, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Doroteusz Sawicki, d.sawicki@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Metropolita Sawa (Michał Hrycuniak), m.hrycuniak@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Borys Przedpełski, b.przedpelski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Artur Aleksiejuk, a.aleksiejuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Dariusz Kazimierowicz, d_kazimierowicz@wp.pl, ul. Dworska 3/18, 15-756 Białystok.

Tadeusz J. Zieliński, tjz@onet.eu, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa